

Antun Lovrić
Josip Berdica

UDK: 27-774-9(497.5-3Slavonija)
Izlaganje sa znanstvenog skupa
Rukopis prihvaćen za tisak: 16.3.2011.

ŽUPA RATKOV POTOK (1334. – 1694.) ŽUPA SIČE – DUBOVAC (1694. – 1777.)

Sažetak

U radu se na osobit način pokušava pružiti prikaz povijesnog razvoja Župe Ratkov Potok (1334.), koja se uslijed oslobodilačkog rata protiv Turaka (1687. – 1691.) ugasila. Na njezinu mjestu nastaje nova župa, Siče – Dubovac, koja postoji sve do 1777. godine. Rad obuhvaća sažet povijesni osvrt na nastanak i razvoj Požeške županije i župa Požeškoga arhiđakonata te u njegovim okvirima na nastanak, razvoj i rasprostranjenost katoličkih crkava u župama Ratkov Potok i Siče – Dubovac.

Ključne riječi: religija; katoličanstvo; povijest župa; Slavonija.

1. Uvod

U popisu župa Požeškoga arhiđakonata u sastavu Pečuške biskupije, sastavljenog na temelju zabilješki nastalih pri ubiranju desetine 1332., 1334. i 1335. godine, spominje se Župa Gradpotaca, Grad-potok, Ratkov Potok, što je današnje ime za selo Ratkovicu, u kojoj su se nalazile četiri od kamena zidane crkve, u Grathopotochi (Ratkovica), Dubovaczu (Dubovac), Orlaviczi (Srednji Lipovac) i Varbovi (Vrbova). Nedvojbeno je da je Požeški arhiđakoniat bio gusto naseljeno područje s brojnim selima, osobito uz rijeku Orjavu, za koju su osobit interes pokazivali na jednoj strani velički Franjevci, a na drugoj bosanski biskupi. Prodorom Turaka u Slavoniju u XVI. stoljeću i zauzećem sela u dolini rijeke Orljave Turci odvođe sa sobom u roblje ljude i stoku. Istodobno je vrlo mnogo Hrvata katolika panično napustilo udolinu rijeke Orljave, dok je Župa izgubila vrlo mnogo vjernika. Raniji nesporazumi oko jurisdikcije nad Župom Ratkov Potok utjecali su na stavljanje te župe pod crkvenu upravu Zagrebačke biskupije. Jedna od najmarkantnijih osoba koja je bila i župnikom u toj župi bio je fra Luka Ibrišimović. Oslobodilačka borba protiv Turaka u Slavoniji (1687. – 1691.) potaknula je velike migracijske procese, a konačnim oslobođenjem, 1694. godine, ugasila se u opustošenim ratkovačkim selima i sama Župa. Nekadašnja stara filijalna crkva Župe u Dubovcu postala je novo župsko sjedište nove Župe Siče – Dubovac.

U Dubovcu, na Gospinu polju, koncem XVII. i početkom XVIII. stoljeća niknula je nova katolička iskra. Oko crkve Blažene Djevice Marije, okružene grobljem, nastaje

la je nova župa, u kojoj se predano štovalo rođenje Marijino. Početkom XVIII. stoljeća Župa Siče – Dubovac obuhvaćala je područje današnjih župa Nova Kapela, Gornji Lipovac, Štivica i Vrbova. Izgradnjom ceste *Via regia* 1750. godine sela na južnim obroncima Požeške gore morala su se sukladno carskoj odluci i donošenju novog urbara seliti uz novoizgrađenu cestu. Nicala je nova ruralna, ušorena Slavonija. Bio je to i poticaj izgradnji nove župne crkve u Novoj Kapeli, u koju je nakon izgradnje 12. rujna 1774. prenesen čudotvorni kip Majke Božje s Dubovca u Novu Kapelu. Na mjestu nekadašnje župne crkve u Dubovcu, na Gospinu polju, podignuta je kapelica, gdje se i danas štuje Gospa, zaštitnica hrvatskoga naroda.

2. Crtice o Požeškoj županiji

Prateći tok rijeke Orljave između Požeške gore i Dilj-gore, pogled puca na Orljavski klanac od sjevera k jugu, „nalik na vrata, kojima se prolazi iz požeške kotline u posavsku ravan. Nastaje sve jednoličnija nizina, koja određuje donji tok Orljave... Približavajući se Savi rastječe se voda u kanale... Kraj starodrevne crkve sv. Marije zaokrene Orljava, novim istočnim pravcem prateći usporedno Savu, dok se pred Kobašem s njome ne sjedini“ (Kempf, 1910., str. 48). Rijeku Orljavu kroz Orljavski klanac prati stari, „hrvatski drum“ od Pleternice prema Batrini, s čijeg se raskrižja stiže na terezijansku cestu *Via regia*.

Povijest je brojnošću događaja bogato obdarila i grad Požegu i njezinu županiju. Za vladavine Arpadovića (1102. – 1300.) Požega je bila znamenit grad, utvrda u koju su dolazili kraljevi, kraljevske obitelji, plemići i velmožna gospoda. U njoj su stolovali hercezi (vojvode, banovi), čija se vlast prostirala diljem Slavonije.

Uza sam spomen Požeške županije svakako treba naglasiti da je za vrijeme dinastije Arpadovića Slavonija bila razdijeljena na velika područja koja su se zvala županije. Povijesni izvori spominju, uza Zagrebačku, Zagorsku, Varaždinsku, Križevačku, Virovitičku, Valpovačku i Srijemsku, još i Požešku županiju (*comitatus Poseganus*). Požeška županija prostirala se unutar Požeške kotline i Požeškoga gorja koje ju okružuje. Na jugu se ona prostirala do rijeke Save, dok je na istoku graničila s Vukovskom županijom.

Ugledni hrvatski povjesničar V. Klaić drži kako prvi spomen grada Požege (*Castrum de Posega*) datira iz 1227. godine, a odnosi se na pojavnost patarena. Naime, hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. poklonio je Požegu kaločkom nadbiskupu ne bi li se zaustavili upadi i doseljavanje patarena iz Bosne. Ali već 1242. godine kralj Bela IV. poklonio je *Castrum de Posega in ducatu Slavoniae* svojoj ženi Mariji zbog zasluga u vrijeme mongolsko-tatarskog upada u ove krajeve (Kempf, 1910., str. 70).

Godine 1283. (13. siječnja) pohodi Požegu kraljica Elizabeta, a nedugo potom u Požegi je stolovala i herceginja Tomasina Morosini. I za doba Anževinaca Požega je imala povlašten status, to i zbog činjenice da je Karlo Roberto Anževinac

u dvorskim razmiricama imao velikodušnu potporu upravo iz Požege, što su oni, Anžuvinci i njihove obitelji, uzvratili posjetama Požegi, kao sin Karlo Roberto, kralj Ljudevit I. (1357.), pa kralj Žigmund (1391.). I bilo je tako sve do 1536. godine, kada su Požegu osvojili i pokorili Turci. Namjesto kraljevskih podanika Požegom zavlada turski paša i umjesto Požeške županije nastade Požeški sandžak, kojim su upravljali sandžak-begovi i paše, koji tijekom stoljetne vladavine ostaviše vidne i brojne tragove u Požeštini. Tim više što su Turci u svim slavonskim naseljima, a osobito gradovima, naseljavali svoje vojne posade s kojima se naseljavalo i stanovništvo islamske vjeroispovijesti. Po nekim procjenama, islamskoga je stanovništva u Požeškom sandžaku bilo više od osamdeset tisuća. Dok su u selima ostajali malobrojni starosjedioci, u napuštena sela Turci su počeli naseljavati pravoslavne (Vlahe), koji su se bavili stočarstvom.

Turska vladavina trajala je dugih 150 godina, a okončala se 1688. godine sjajnom pobjedom nad turskom vojskom, među inim i bitkom na Sokolovcu. Pobjedonosnu bitku izvojevala je carska kršćanska vojska pod zapovjedništvom Dünewalda i narodna pod vodstvom fra Luke Ibrišimovića. Oslobođenjem od turskog jarma 1745. godine ustrojava se ponovno Požeška županija, dok su posjedi vraćeni potomcima nekadašnjih vlasnika. I još se jednom dogodio demografski obrat: muslimani odlaze u Bosnu, a Hrvati iz Bosne vraćaju se na svoja djedovska ognjišta.

Za veliku odanost carskom dvoru carica Marija Terezija 1756. dodijelila je Požegi laskav naziv slobodnoga i kraljevskoga grada te ga uvrstila u plemićki stalež davši mu pritom gradsku samoupravu.

U opisu Požeške županije zanimljivu klasifikaciju dao je J. Bösendorfer iznoseći podatke o vlastelinstvima (plemićkim posjedima), kaštelima, gradovima i selima. Tako je na istoku Županije bilo bosansko biskupijsko vlastelinstvo i levanjsko (Levanjska Varoš), zatim tomičko (Tomica), pa veleposjed Berislavića Grabarskih (Brod na Savi), oko Gromačnika posjedi obitelji Bekefi Velički, pa posjedi Gorjanskih, Zapoljskih (Zapolje), onda Cernički posjedi, pa obitelji Držislavića i Podvrških na zapadu. Na gornjoj Orljavi i Orljavi gradu plemići su bili Trentula, pa Česi Levanjski, onda Korogli i Rozgoni, zatim vlastelinstvo Kamenska, a dalje na istok kaštel i grad Gradište. Među ta vlastelinstva treba pribrojiti i posjede Vrbovske, Stražemanske, Pleterničke, Brčinske i druga (Bösendorfer, 1994., str. 120-121).

U Požeškoj županiji postojali su i srednjovjekovni kašteli Brod, Drenovac, Frkljevci, Goto (Kutjevo), Gradac, Gradište, Kneževac, Kamengrad, Vrbova, Orljava, Stari grad, Petnja, Podvrško, Požega, Trbošnjak, Tisovac, Tomica, Novi grad i Velika Gradovi su bili: Bukovlje, Čaglin, Dimitrovac (kod St. Petrova Sela), Dubočac, Gradište, Vrbova, Orljavac, Stari grad, Podvrško, Požega, Tomica, Velika. Dakako, broj sela u Županiji bio je iznimno velik i kretao se oko broja 370.

3. Župe požeškoga arhidakonata

Požeško gorje i Požeška kotlina geografski su prepoznatljive točke u Slavoniji; spomenom rijeke Orljave i njezine pritoke Londže taj prostor koji se spominjao i u najstarija vremena, od doba Rimljana i čitave postrimske povijesti, dobiva neku puninu i vrijednost. Upravo je rijeka Orljava, koja vijuga sredinom kotline do ušća u Savu, bila stanovitim simbolom, znamenom, na čijim su riječnim obalama i padinama što se naginju rijeci niknula brojna sela, ali i grad Požega. Dodaju li se ovom dolinskom krajolikom i zelene ravne nizine tik do rijeke Save i južne i blage padine Dilj-gore i Požeške gore, tada se može s pravom govoriti i o Zlatnoj dolini, bogatoj slavonskoj Posavini i bogatstvu gora. Nedvojbeno, bilo je to razlogom naseljavanja, življenja i podizanja brojnih naselja. Gledano iz povijesnog diskursa, upravo na tom prostoru u kojem je živio katolički, hrvatski narod, niklo je više od stotinjak župa pod jurisdikcijom Pečuške biskupije. Promatrajući stare zemljovide udoline Orljave, niže od grada Požege, kao i južne padine Požeške gore i Dilj-gore, nalazimo imena brojnih sela, mnogih župa, razasutih kapela i crkvenih raspela. „Samo od sebe nameće nam se pitanje: kako je narod mogao uzdržavati tolike župe i svećenike? Zacijelo, svećenstvo se uzdržavalo skromno od crkvene desetine. A narodu to uzdržavanje nije bilo nemoguće, jer je tu stanovao samo hrvatski i samo katolički narod, duboko odan svojoj vjeri i Crkvi, a manje opterećen – bar u neku – poreznim obvezama prema državi i drugima.“ (Buturac, 1934., str. 82).

Popis župa Požeškoga arhidakonata, nastao na temelju bilješki popisivača Papi-ne desetine iz 1332., 1334. i 1335. godine, nedvojbeno pokazuje postojanost i danas poznatih nam naselja, ali i dio onih za koja se pretpostavlja kako se odnose na neko *vjerojatno moguće* naselje. Tek za dio župnih zajednica koje su tijekom povijesti nestale iz arhivskih i zemljovidnih dokumenta nije moguće razaznati gdje su postojale.

Znana župska sjedišta od Požege do ušća rijeke Orljave u Savu bila su:

- Požega: 1332. godine Posga; 1334. Posogavar; 1335. Pozegavar;
- Pleternica: crkva sv. Nikole;
- Gnojnica: 1335. Glovyca, Sv. Đurađ (selo između Zagrađa i Odvoraca);
- Frkljevci: 1335. Vrko;
- Brčino: 1335. Brechin, crkva Blažene Djevice Marije (Snježna Gospa);
- Ratkov Potok (Grad-potok): 1334. Gradpotaca, crkva sv. Mihaela Arkandela;
- Vrbova: 1332. Ordua; 1334. Orbua, crkva Sviju Svetih;
- Zapolje: 1332. Zapola; Zubula; 1334. Zapula, crkva sv. Nikole;
- Ljupina: 1332. Lupms; 1335. Lupinka, crkva Blažene Djevice Marije.

Pretpostavlja se kako su župe bile i u ovim naseljima:

- Cernik, crkva sv. Martina (selo blizu današnjeg Cernika, na putu za Požegu);
- Bučje, crkva sv. Martina;

- Vrčin Dol, crkva sv. Martina;
- Vrbova, crkva sv. Đurđa;
- Kobaš, crkva Blažene Djevice Marije;
- Dubovac, crkva Blažene Djevice Marije;
- Župa sv. Marka (postojala je istočno od Pleternice?);
- Župa sv. Stjepana (bila je u Baćin-Dolu ili Opatovcu);
- Orubica, crkva sv. Ilije;
- Župa sv. Margarete, u Pochocali (?), (možda u Lužanima?);
- Sv. Križa, crkva u utvrdi Tvrđić kod Tisovca;
- Koprivnica, 1335. Gobrinza;
- Oriovac, crkva sv. Emerika;
- Pavlovci, crkva sv. Nikole;
- Lipovac, crkva sv. Luke;
- Škrabutnik, crkva sv. Katarine;
- Oštri Vrh, crkva sv. Ladislava;
- Cernik, crkva sv. Leonarda;
- Drenovac, crkva sv. Dimitrija (Buturac, 1934., str. 83-90).

Veliku sličnost u popisu župa na prostoru od i oko Pleternice do ušća Orljave u Savu te na padinama Požeške gore nalazimo i kod J. Bösendorfera. I on spominje župe u sljedećim mjestima: Gloynissa (kod Zagrađa), Gradpotaca (Ratkov Potok), Brechin (Brčino), Dobragros (Dubočac), Lupinka (Ljupina), Orbua (Vrbova), Pozegawar (Požega), Rodina (benediktinska opatija kod Podvrškog), S. Stephanus (kod Podvrškog), S. Marcus (u okolici Pleternice), S. Nicolaus (Pleternica), Warasna (istočno od Pleternice), Gobrinca (Grabarje ili Pleternica), Zapula (Zapolje), Muga (Mačkovac)...

Naravno, i kod Bösendorfera za neke župe Požeškoga arhidakonata ne možemo sa sigurnošću reći gdje su bile i kada su pojedine župe bile ujedno i župska sjedišta. Skromna arhivska građa jednostavno ne dopušta nagađanja.

4. Župa Ratkov Potok

Brojni i uvaženi povjesničari, osobito crkveni (J. Buturac, J. Čuk i J. Bösendorfer), drže kako su tijekom XIII. stoljeća Požega i njena Orljava, koja s Londžom protječe Požeškom kotlinom, bili središtem svekolikog života hrvatskog naroda na tim prostorima. Tu, na srednjovjekovnim vlastelinstvima, u utvrđenim gradovima i selima, u katoličkim crkvama i župama odvijao se život. I upravo zbog toga osobito povijesno značenje pripada udolini rijeke Orljave od njezina spajanja s Londžom do ušća u Savu, ali i južnim obroncima Požeške gore. To povijesno značenje nalazimo u Požegi, Pleternici, Gradpotoku, Orljavici, Dubovcu, Vrbovi, Koprivnici, Bresnici, Bzenici, Komorici, Koprivnici, Bučju, Zagrađu, Drenovcu, Kobašu...

Gradpotok ili Ratkov Potok asocira na Ratkovicu, još prije na uzvisinu iznad današnje Ratkovice koja je nosila ime Gradina (Gradčina), a kao mjesto gdje je davno postojala zidana utvrda nepoznatog gospodara. Je li to bio grad pavlovačkih plemića, od kojih je jedan od njih bio imenom Ratko, za sada ostaje povijesna nepoznanica. Posjed (zemlja) oko utvrđenog grada na Gradini nalazio se između Stare Kapele i Ratkovice i nazivao se (1334.) *terra Gradpotoka* (Kolarić, 1977., str. 26). Međutim, prvi spomen na posjed i utvrdu datira iz 1275. godine pri spomenu na „ljude gospodje kraljice od Orljavice“. Posjed Orljavica bio je u današnjem Lipovcu i pripadao je obitelji Čeh, porijeklom iz Hrvatskoga zagorja (Kolarić, 1977., str 26.).¹ Ovaj spomen Orljavice tiče se posjeda Orljavica, koji je bio na staroj Orljavici (danas potok Rinovica). Do Orljavice se na istoku nalazio posjed *terra Gradpotoka*. Taj se, pak, posjed nalazi između Ježevika (Ješevik kod Batrine), Dragovaca i Komorice. Južno od posjeda Orljavica nalazila se zemlja zvana *Remunt*, što odgovara današnjoj Batrini. Na istoku se Gradpotok prostirao do Slatinika.²

Sjeverno od Gradpotoka, uz desnu obalu Orljave u smjeru Pleternice, nalazili su i drugi gradski posjedi: Bresnica, Bzenica, Komorica i Koprivnica, a na drugoj strani Orljave Drenovac (Drinovac).³

Prvu vijest o župi Ratkov Potok (Gradpotaca, Grad-Potok) doznajemo od tada pristiglih popisivača Papine desetine: Jakoba Berengara i pomoćnika mu Rajmonda Bonofate (između 1332. i 1337. godine). Iz zabilješki tih popisivača doznajemo kako se iznad sela na brežuljku Gradina nalazi crkva sv. Mihajla Arkandela i groblje. Nadalje, toj župi pripadaju još četiri crkve:

1. Župna crkva *S. Michaelis Grathopotoochij*;
2. Crkva u Dubovcu *Beatissimae Virginis Mariae*;
3. Crkva u Lipovcu *S. Lucae* i
4. Crkva u Vrbovi (Varbovi) *S. Georgij* (Kolarić, 1977., str. 35).

Turski osvajači upadom u Slavoniju, osvajajući i pustošeći posavsku Slavoniju, kreću dolinom rijeke Orljave u osvajanje i u Požeškoj županiji. U godinama turskih upada i osvajanja (1536. i 1537.) redom su osvojeni Župa Ratkov Potok i sela s posjedima u Drenovcu, Pleternici, Požegi i, dakako, u Dubovcu. Proporcija turskog osvajanja i strategija njihova ratovanja najočitije se ogledala u Brodu, gdje Turci proglasom stanovništvu podariše slobodu seljacima i tako pridobiše na svoju stranu gotovo četrdeset tisuća Hrvata katolika.

Prema nekim povijesnim izvorima, za turskog vladanja u nekadašnjoj Požeškoj županiji opstalo je tek devet župa: Cernik, Ratkov Potok, Lužani, Drinovac (Dre-

¹ Mogući su i drugi nazivi za Gradpotok, kao *possessio Gradpataka* (1377. i 1401.), *Gradpataka* (1395.), zatim *Gradpathaka* (1413. i 1445.), a u doba plemića Gorjanskih *Garanpataka*.

² Iz istraživanja posjedovnih listina, a osobito u doba Gorjanskih, proizlazi mogućnost da je taj posjed bio između navedenog Ježevika, Dragovaca i Komorice.

³ Posjedi Bzenica i Bresnica davno su prije pripadali križarskom redu templara. Drenovac su dobili plemići Gorjanski kao dar od kralja.

novac), Vrčin Dol (Vrčino), Kutjevo, Kaptol, Požega i Velika.⁴ Čak je i nekadašnji posjed Orljavica za vrijeme Turaka pripojen Župi Ratkov Potok. Sljedeći osvajački potez Turaka bio je ustrojavanje građanske i vojničke uprave. Osvojena Slavonija tako dobiva tri sandžaka: Požeški, Cernički i Srijemski. Procesom islamizacije, koji je time započeo, mnogi Hrvati katolici iz različitih pobuda zamijeniše svoju iskonsku vjeroispovijest novom vjerom.⁵

Ni župa Ratkov Potok nije bila pošteđena tog vjerskog egzodusa. „U župi Ratkov Potok bilo je mnogo kršćana, ali su se zbog sadašnjih ratnih nevolja i teškoća već odselili na druga mjesta ili pobjegli. Slično su pobjegli u druge krajeve i (kršćani) iz mnogih drugih župa.“ (Kolarić, 1977., str. 49).

Iz arhivskih dokumenata dade se zaključiti kako se župa u Ratkovu Potoku za turske vladavine (1677.) protezala od Štivice i Vrbove do Škrabutnika i Pavlovača. Za posjeta Župi 1677. biskup fra Nikola Olovčić tamo nalazi dvije tisuće i šesto katolika, ali i drugi crkveni dušobrižnici tih godina sude kako je župa u Ratkovu Potoku bila dobro naseljena. Sličnost nalazimo i u Župi Drinovac (Drenovac) koja se prostirala s obje obale rijeke Orljave, od Koprivnice do Breznice, a jugoistočno od Drinovca do Stupnika i Slatinika i sjeveroistočno do Kadanovaca i Odvoraca (usp. Pavičić, 1994., str. 238-239).

Za povijest Župe Ratkov Potok iznimno značenje imao je franjevački samostan u Velikoj. S obzirom na to da su crkvene poslove u gotovo svim župama obavljali franjevci, dio franjevaca dolazio je iz Bosne, a dio crkvenih obveza odrađivali su franjevci iz Velike. Među njima i fra Luka Ibrišimović upravo u Ratkovu Potoku.⁶

Oslobodilački rat protiv Turaka u Slavoniji bio je zastrašujući. Tijekom njegova trajanja spaljena su mnoga sela i utvrde, srušene su crkve i samostani, a narod se panično raseljavao. Uz pomoć carske vojske pod zapovjedništvom grofa Caprara i narodne vojske pod vodstvom fra Luke Ibrišimovića u proljeće 1688. odigrala se odlučujuća bitka. Na požeškom brijegu Sokolovac 12. ožujka iste godine Turci su doživjeli vojni poraz i tada započe njihov izgon iz Slavonije koji je okončan 1694. godine.

Oslobodenjem od Turaka, nekadašnja filijalna crkva Župe na Dubovcu postade novom Župom Siče – Dubovac posvećenom Blaženoj Djevici Mariji.

5. Župa Siče – Dubovac

Prema mišljenjima povjesničara, osobito crkvenih, a koja potvrđuje i današnji župnik vlč. Stjepan Bakarić iz Vrbove, u Dubovcu se nalazila srednjovjekovna crkva

⁴ O ovome vidjeti kod: S. Pavičić, *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, str. 238.

⁵ O ovome vidjeti kod: S. Pavičić, *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, str. 40-41.

⁶ Fra Luka Ibrišimović rođen je u Požegi, dok je školu pohađao najprije u Velikoj, a poslije u samostanu franjevaca u Gyöngyosu u Madarskoj i u Ferrari u Italiji. Kao franjevac službovao je u veličkom samostanu te u Ratkovu Potoku, Budimu i Pešti, a nakon toga u Požegi kao župnik (1662. – 1667.) i napose uoči oslobodilačkog rata protiv Turaka kao gvardijan u samostanu u Velikoj (1672. – 1675.)

„BEATISSIMAE VIRGINIS MARIAE IN LOCO DUBOVACZ“ (Blažene Djevice Marije u Dubovcu). Prvi spomen mjesta Dubovac datira iz 1259. godine i u povijesnim se dokumentima razabire kako je kraljica Marija, supruga hrvatsko-ugarskog kralja Bele IV., posjed Dubovac darovala plemiću Čehu Pučinu, vlasniku posjeda Tabor u Zagorju, a sve to zbog vjernosti u službi „u svojoj požeškoj županiji“ (Kolarić, 1977., str. 26). Pučinu dočeka i u posjed ga uvede sam požeški župan Filip. No time čin darivanja posjeda nije bio okončan. Kraljica Elizabeta, majka ugarsko-hrvatskog kralja Ladislava, oduzme dar kraljici Mariji i preda Dubovac Nikoli Čaku i braći mu Stjepanu i Petru. Nedugo potom obitelj Čak izgubi posjed, a novi vlasnici postadoše pristalice kralja Karla Roberta, a onda nakon kraljevsko-plemičkih trvenja Dubocem zagospodare Gorjanski.

Posjed Dubovac u XIII. stoljeću obuhvaćao je prostor oko današnjeg Bilog Briga i Srednjeg Lipovca. Granica mu je bila „pod Kamenitim brijegom gdje se sastaju potok Orljavica i Lipovac, zatim je prelazila potok Lipovac i penjala se na brijeg zapadno od njega, na današnji Motajac, te njime dolazila do potočića Bregurine. Južno od Bregurine granica je doticala potočić Svinu i potok Kuhnek, dolazeći do potoka Skorina, koji je zapravo bio samo mali jarčić i utjecao je u Dubovac ili Kamenicu. Dubocem je granica išla dalje prema jugu do brega Save. Od Svine do brega Save bio je međašem neki Draž. Kod ulaza u breg zaokrenula je granica prema zapadu uz zemlju Povše, dotaka se potočića Skopčenika i Pokolažnika, gdje je bio međašem jobogion Mortun u svojoj vesi donjoj Vrbi. Prema sjeveru međa je dopirala do izvora Pokolažnika, gdje se uz zemlju nekog Kalina vraćala na potok Dubovac.“ (Kolarić, 1977., str. 26-27).⁷ Čini se vjerojatnim kako se taj posjed od Srednjeg Lipovca preko Dubovca prostirao do rijeke Save, neposredno uz posjed Ratkov Potok.

Dubovac je kao posjed imao iznimno dobre preduvjete za ratarsku i stočarsku gospodarsku djelatnost, što mu je omogućilo znatan priljev stanovništva, uglavnom katolika, i relativno gustu naseljenost. Sve je to bilo dostatnim razlogom da se na ovom području i u ne tako dalekoj međusobnoj udaljenosti izgrade čak četiri crkve, premda skromna zdanja:

1. BEATISSIMAE MARIAE IN LOCO DICTO DUBOVACZ – Dubovac (Bili Brig);
2. S. MICHAELIS GRADPOTOCHI – Ratkov Potok (Ratkovica);
3. S. LUCAE IN ORVIZA – Orljavica (Srednji Lipovac);
4. S. GEORGIJ VARBOVE – Vrbova.

Kako je već prije spomenuto, upadom Turaka u Slavoniju 1532. godine, u pustoši koju su iza sebe ostavili, netragom su nestala mnoga sela, utvrde, pa tako i crkve. Međutim, Turci su, na opće iznenađenje, ostavili nedirnutima župne crkve u Ratkovu Potoku (Ratkovici), Orljavici (Srednjem Lipovcu), Vrbovi i Dubočcu (na Savi).

⁷ Potok Orljavica i Lipovac istoznačni su s današnjim nazivom za potok Rinovicu.

Kako su pastorizaciju obavljali franjevci, to su upravo požeški franjevci bili iznimno zaslužni za okupljanje katolika i očuvanje hrvatskog življa na južnim padinama Požeške gore i u udolini rijeke Orljave.

Oslobođenjem Slavonije od Turaka u općem demografskom kaosu novo župno sjedište umjesto onog u Ratkovu Potoku postaje Dubovac, sa svojom crkvom posvećenom Blaženoj Djevici Mariji koja je imala sjedište u Dubovcu, odnosno Sičama. Prema bilješkama kanonskih vizitatora s početka XVIII. stoljeća, može se ustvrditi kako je Župa u Dubovcu – Sičama obuhvaćala prostor današnjih župa: Nove Kapele, Gornjeg Lipovca, Vrbove i Štivice. Pojednostavnjeno – od južnih padina Požeške gore sve do rijeke Save.

Iako posjed Dubovac oko istoimenog brežuljka ima stariju povijesnu dimenziju no Župa Blažene Djevice Marije, Župa je uz ime Dubovca nosila i naziv sela Siča, jednog od najstarijih sela. Selo Siče ne spominje se u starijim izvorima, a potpunije je predstavljeno u komorskom popisu 1698. godine u kojem žive graničari katoličke vjere, dok su u doba Turaka oni bili kmetovi. „Nakon velikih pokreta pučanstva tijekom bečkog rata, u Siče su franjevci premjestili sjedište župe koje je ranije bilo u Ratkovom Potoku, a župna crkva, službeno je bila kamena crkva Rođenja Blažene Djevice Marije u selu Dubovcu“ (Zirdum, 2001., str. 159).

Selo Siče sa statusom jednog od najstarijih sela u današnjoj novokapelačkoj župi, po kojem je i srednjovjekovna župa prozvana Siče – Dubovac, tijekom srednjeg se vijeka protezalo od današnjih Siča preko Magić Male i Bilog Briga do Dubovca. Juraj Kolarić na temelju povijesnih dokumenata drži kako se donji, južni dio Magić Male nazivalo Siče, dok se gornji, sjeverniji dio, nazivao Bastra. Kada je došlo do razvrstavanja domaćinstava u seoske jedinice, sela sjeverno od Bastre, a prema Dubovcu, u crkvenim se dokumentima spominjalo i *Sicse id est Kapela*, drugdje pak *Sicse alias Kapella*, pa *Sicse apud Capela* (Kolarić, 1977., str. 81). Tijekom kanonske vizitacije 1765. zabilježeno je kako se u tim *Sicsama id est Kapela* nalazi kapela sv. Klare, što je pretpostavka za kasnije nastalo naselje Novu Kapelu, *Neo-Capellu*, a koja je nastajala izgradnjom terezijanske ceste *Via regia*, u doba kada se i sam Dubovac morao seliti duž nove ceste (1769.).

Dubovačka župna crkva, kako je već spomenuto, nalazila se na istoimenom brežuljku, brdu Dubovac. Oko crkve bilo je mjesno groblje, dok je župni ured bio u Sičama, točnije između Bilog Briga i današnjih Siča. U pogledu veličine sela, selo Dubovac imalo je svega 25 kuća.

6. Zaključna razmatranja

Za posljednje kanonske vizitacije (1765.) vizitator ustanovljuje stanovito mrtvilo, apatičnost u životu stanovništva Župe, kojom su svih godina postojanja upravljali oci franjevci. Čini se da je i ta kritička bilješka vizitatora ubrzala odluku carice Marije

Terezije kojom će umjesto franjevacu u graničarskim župama župnici biti dijecezanski (svjetovni) svećenici. Tako i u Župu Siče – Dubovac godine 1754. dolazi župnik Josip Horvat. Dolazak novog župnika dinamizirao je vjerski život u Župi. Agilni župnik odmah je dao dograditi staru crkvu, koja je bila pretijesna, a potom i nabaviti drveni kip Majke Božje za već učestalo, tradicionalno Marijino štovanje u Dubovcu. Sve je to utjecalo na razbuktavanje vidno bogaćenje vjerskog života.

No raspršenost selā u Župi, ali i pristigla oronulost župnih crkvenih zdanja na jednoj strani, sve učestalija izgradnja seoskih kapela diljem Župe na drugoj, kao i terezijanska cesta *Via regia* koja je caričinom odlukom prisiljavala na masovno preseljenje obitelji s obronaka Požeške gore na novu cestu, u ušorena sela, sve je jače poticala želju toga katoličkog naroda da izgradi novu crkvu. Takvo rastakanje stanovništva unutar Župe Dubovac potaknulo je novopridošlog župnika Tomu Gr-gurevića da inicira izgradnju nove župne crkve i župnog sjedišta. Uz pomoć kaptana novokapelačke centurije Henrika Sunstenaus, građana odanih katoličkoj vjeri i Majci Božjoj, ali i zaslugom carice Marije Terezije koja je nad Župom Siče – Dubovac imala patronatsko pravo, nova župna crkva izgradila se 1774. godine na idiličnom brijegu uz cestu za Srednji Lipovac i Požegu. Dovršenjem crkve, na blagdan Imena Marijina, iz stare dubovačke crkve čudotvorni je kip Majke Božje, uz mnoštvo naroda, prenesen i postavljen na oltar nove župne crkve u Novoj Kapeli.

Time je i javno bilo okončano postojanje i povijesna uloga Župe Siče – Dubovac. Silnim htijenjem Marijinih zagovornika i župljana novokapelačke župe, a na spomen drevnog Dubovca, godine 1918. čudotvorni kip Majke Božje vraćen je u kapelicu na Gospinu polju i tako opet postade mjesto molitve, nakane i zagovora Majke Božje.

Literatura

- Andrić, Stanko (2001.), *Potonuli svijet: rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Bösendorfer, Josip (1994.), *Crtice iz slavonske povijesti*, Vinkovci: Privlačica.
- Buturac, Josip (1934.), *Župe Požeškog arhidakonata 1332.-1335. Bogoslovska smotra*, XXII (1), str. 81-90.
- Đurić, Tomislav (1974.), *Iz prošlosti novogradiškog kraja*, Varaždin: Novinsko-izdavačko poduzeće.
- Kempf, Julije (1914.), *Iz Požeške kotline: zemljopisne i povijesne crtice za mladež sa 130 slika*, Požega.
- Kempf, Julije (1910.), *Požega, zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slob. i kr. grada Požege i Požeške županije*, Požega.

- Kolarić, Juraj (1977.), *Dvjesto novokapelačkih proljeća: povijest župa Ratkovica, Siće-Dubovac i Nova Kapela (1334.-1977.): (povodom 200. obljetnice posvete župne crkve u Novoj Kapeli)*, Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb.
- Potrebica, Filip i dr. (2000.), *Kulturna baština Požege i Požeštine*, Požega: Spin Valis.
- Marković, Mirko (2002.), *Slavonija: povijest naselja i podrijetlo stanovništva*, Zagreb: Golden marketing.
- Mažuran, Ive (1988.), *Popis naselja i stanovništva u Slavoniji 1698. godine*, Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti – Zavod za znanstveni rad u Osijeku.
- Pavičić, Stjepan (1994.), *Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji*, Vinkovci: Privlačica.
- Rad Jugoslavenske akademije*, knjiga 231, Zagreb, 1925.
- Zirdum, Andrija (2001.), *Počeci naselja i stanovništvo brodskog i gradiškog kraja 1698.-1991.*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.

Parish Ratkov Potok (1334-1694) – Parish Siče-Dubovac (1694-1777)

Summary

The paper deals in particular with the survey of historical development of the parish Ratkov Potok (1334) that ceased to exist during the liberation war against the Turks (1687-1691). A new parish Siče-Dubovac emerged in its place and it lasted until 1777. The paper is a concise historical survey of the beginnings and development of the Požega County, the parish of Požega archdeaconry and in this context of the beginnings, development and distribution of catholic churches in the parishes of Ratkov potok and Siče-Dubovac.

Keywords: religion; Catholicism; history of the parishes; Slavonia.

Dr. sc. Antun Lovrić
Pravni fakultet Sveučilišta u Osijeku
Stjepana Radića 13, 31000 Osijek
alovric@pravos.hr

Dr. sc. Josip Berdica
Pravni fakultet Sveučilišta u Osijeku
Stjepana Radića 13, 31000 Osijek
jberdica@pravos.hr